

ĐỘC ĐÁO
NHỮNG PHO TƯỢNG
QUAN ÂM
“LỘ THIÊN”
Ở BÌNH THUẬN

Lễ khánh thành và an vị tượng Quan Âm năm 1973 - Ảnh: Nhiếp ảnh gia Ngô Đình Hồng

ĐỨC TUỆ

Trước hết, tín ngưỡng thờ Bồ-tát Quan Thế Âm và tôn trí “lộ thiên” bên ngoài không gian thờ tự chính ở đại diện là một nét sinh hoạt tín ngưỡng của Phật giáo rất phổ biến từ miền Trung đổ vào. Tuy nhiên, ở phạm vi bài viết này, chúng tôi muốn giới hạn khái niệm “lộ thiên” ở khía cạnh khác. “Quan Âm lộ thiên” trong bài viết là để chỉ cho những pho tượng được tôn trí, thờ cúng ngoài khuôn viên cơ sở thờ tự và hơn hết được xây dựng khá lâu, có nguồn gốc rất thú vị.

Tín ngưỡng thờ Quan Âm tại Bình Thuận

Nói đến việc tín ngưỡng “Mẹ Quan Âm” của người Việt nói chung và người Bình Thuận nói riêng là một điều hết sức thiêng liêng, mầu nhiệm vượt ngoài ranh giới của tôn giáo hay cộng đồng Phật tử. Vốn xuất thân là một vị Bồ-tát của Phật giáo Đại thừa, Ngài là đại diện của lòng từ bi, sự cứu khổ cứu nạn. Thoát ra ngoài ý nghĩa triết lý cao siêu của Phật giáo, hình tượng Đức Quan Âm đã dần đi vào dân gian với biểu trưng của sự ban vui cứu khổ, sự quảng đại thần thông và hơn hết là nơi để vạ kiếp người gửi gắm niềm tin, tình cảm, sự tôn kính như một người “Mẹ” siêu tuyệt vô cùng. Với địa hình đặc trưng, tỉnh Bình Thuận là một dải đất trải dài có hướng Đông tiếp biển, sinh

hoạt chính luôn gắn liền với sóng nước ngàn khơi. Có thể nói cuộc sống của một bộ phận lớn người Bình Thuận gắn liền với nghề biển. Nghề biển có, thì mọi sinh hoạt xã hội khởi sắc, những năm biển dã thất mùa thì bán buôn, kinh doanh cũng điêu hiu ế ẩm. Từ sự đặc thù đó, cuộc sống của ngư dân lênh đênh biển cả, sóng bạc trùng khơi, đối diện với nhiều rủi ro bất trắc, nguy hiểm khôn cùng của thiên nhiên vô tận. Người ngư dân chỉ biết gửi gắm niềm tin nơi Phật trời, nơi các vị thần linh, những thế lực siêu nhiên và sự linh ứng hơn hết là Đức Mẹ hiền Quan Âm Bồ-tát. Sự truyền tụng trong dân gian về oai linh phù trợ của Ngài không kể hết, nó len lỏi đến từng xóm chài, từng ngư hộ và truyền qua nhiều đời ông bà kể lại. Trong lòng cư dân Bình Thuận, đặc biệt là ngư dân - những người dành cả cuộc đời sống với biển cả mênh mông thì niềm tin vào Bồ-tát Quan Thế Âm cứu khổ cứu nạn không chỉ là một tín ngưỡng mà còn là một phần không thể thiếu của đời sống tâm linh. Mối quan hệ giữa họ và Bồ-tát Quan Thế Âm được xây dựng trên nền tảng là sự hy vọng và tin tưởng sâu sắc vào lòng từ bi, sự chở che, cứu khổ cứu nạn của Ngài. Tựu trung lại, có thể nhận thấy các mối tương quan cơ bản nhất trong tín ngưỡng Quan Thế Âm và người ngư dân Bình Thuận qua các điểm sau:

Bồ-tát Quan Thế Âm và sự chở che, bảo hộ cho người ngư dân

Với một môi trường làm việc khắc nghiệt như nghề đi biển, người ngư dân thường phải đối mặt với nhiều nguy hiểm và khó khăn khi sóng to gió lớn. Trong những lúc nguy nan, họ gửi gắm niềm tin vào Đức Đại từ đại bi, cứu khổ cứu nạn linh cảm ứng Quan Thế Âm để tìm kiếm sự chở che và bảo vệ. Trải qua nhiều đời, người ngư dân đã gửi trọn niềm tin và tôn kính, họ gọi Ngài là “Phật Bà Quan Thế Âm” hay dung dị hơn là “Mẹ Quan Âm”, với lòng từ bi và sức oai thần vô biên Ngài được coi là người đồng hành tin cậy là chỗ dựa tinh thần lớn nhất của ngư dân mỗi khi giông thuyền ra biển.

Tín ngưỡng và sự đồng cảm trong cộng đồng

Niềm tin vào Quan Thế Âm không chỉ là một nét đẹp tâm linh cá nhân mà còn là một phần của đời sống, sinh hoạt cộng đồng của cư dân Bình Thuận.

Trong những lúc khó khăn và thảm họa, người dân là Phật tử và kể cả không phải Phật tử cũng cùng nhau cầu nguyện và hy vọng vào sự chở che của Bồ-tát Quan Thế Âm, tạo nên một sức mạnh tinh thần và sự đồng lòng trong cộng đồng. Điều dễ nhận thấy nhất là tại tư gia của người ngư dân và phần lớn người ở Phan Thiết tôn tượng Quan Thế Âm luôn là đối tượng thờ cúng nhiều nhất để mong được sự chở che của Ngài. Những câu chuyện linh ứng của Mẹ Nam Hải, của Cá Ông (một hóa thân hay môn hạ của Ngài), v.v... được lưu truyền qua nhiều thế hệ. Hàng năm đáo lệ, các Dinh, Vạn hay ngay cả từng chiếc thuyền, ghe, từng hộ gia đình đều tổ chức cúng kỳ an, tụng kinh cầu phước, tạ lễ chư Thần linh, cô bác, v.v... và một trong những phẩm kinh được ưu tiên luôn là kinh *Phổ Môn* (xưng tán về oai thần lực của Đức Quan Âm).

Như thế, niềm tin vào Bồ-tát Quan Thế Âm cứu khổ, cứu nạn không chỉ là một phần quan trọng của tín ngưỡng Phật giáo mà còn là nguồn động viên và sức mạnh tinh thần không thể thiếu trong cuộc sống hàng ngày của cư dân Bình Thuận, đặc biệt là ngư dân. Mối quan hệ sâu sắc này thể hiện sự kết nối giữa tâm linh và cuộc sống, góp phần tạo nên một cộng đồng vững mạnh và an ổn.

Những pho tượng Quan Âm “lộ thiên” đặc biệt tại Bình Thuận

Bình Thuận từ lâu đã được biết đến với vẻ đẹp thiên nhiên nhiều ưu đãi, biển cả và núi rừng phân bố hài hòa tạo nên nhiều cảnh quan tuyệt mỹ. Chính vì lẽ đó, đời sống văn hóa, sinh hoạt lễ hội, tín ngưỡng của người dân Bình Thuận cũng mang nhiều bản sắc đặc trưng, phong phú đa dạng. Trên vùng đất này, tín ngưỡng về Quan Thế Âm, vị Bồ-tát của lòng từ bi, cứu khổ từ lâu đã trở thành một phần không thể thiếu của đời sống tâm linh mà còn là biểu tượng của sự bình an và hy vọng. Cùng với đó, các pho tượng của Quan Thế Âm “lộ thiên” được thờ cúng tại tỉnh Bình Thuận càng làm tăng thêm vẻ đẹp văn hóa tâm linh và độc đáo trong sinh hoạt tín ngưỡng của nơi này.

Trong vô vàn “đài Quan Âm”, “Quan Âm các” được tôn trí tại các chùa, cơ sở thờ tự trong toàn tỉnh thì có một số pho tượng được thờ cúng ngoài không gian cơ sở thờ tự. Với giới hạn của bài viết và sự hiểu

biết của chúng tôi, xin mạn phép giới thiệu về 3 pho tượng mà bản thân chúng tôi cảm thấy vô cùng thú vị:

Tượng Bồ-tát Quan Thế Âm trước chùa Tỉnh Hội

Đài Quan Âm tọa lạc tại điểm giao nhau giữa đường Trần Phú và Triệu Quang Phục thuộc phường Lạc Đạo. Bệ thờ cao khoảng 3 mét, tôn tượng cao khoảng 3 mét, nằm ngay vị trí mũi tàu, tạo thành vòng xoay thu nhỏ vô cùng đặc biệt. Tượng truyền, tượng Mẹ rất linh thiêng nên được nhiều người dân địa phương, kể cả khách thập phương chiêm bái, lễ cúng thường xuyên, nhiều nhất là tối muộn và sáng sớm.

Để đảm bảo an ninh và trang nghiêm nơi thờ cúng, các Phật tử, mạnh thường quân đã dựng lan can xung quanh bệ thờ. Trên thân đài Quan Âm có 2 tấm bia kỷ niệm ghi rõ: “*Phật lịch 2517 - Giáo hội Phật giáo Việt Nam thống nhất - Lạc Đạo kiến tạo*” và “*Năm 1973, Hồi hướng công đức quý vị phát tâm cúng dường*”. Được biết, đài thờ xây dựng và hoàn thành vào năm 1973, do sự phát tâm cúng dường của quý đạo hữu Phật tử, chứ không phải chủ trương kiến tạo của Giáo hội. Thông qua công tác khảo sát điền dã và phỏng vấn sâu, chúng tôi được Ni trưởng trụ trì chùa Pháp Bảo chia sẻ: “*Trước đây, vào thập niên 60, khu vực đó có một trạm xăng dầu, sau thời gian bị bỏ hoang thì rất thường xuyên xảy ra tai nạn xe. Vì thế, đạo hữu Bùi Nhung Truyền là Hội trưởng Khuôn hội Pháp Bảo, thông qua các mối quan hệ cá nhân, cụ Truyền cùng các bô lão có uy tín của khuôn hội đã vận động đồng bào Phật tử khởi công xây dựng “đài Quan Âm” để cầu mong sự bình an và giảm thiểu tai nạn. Sau giải phóng, có nhiều ý kiến muốn tháo dỡ tượng, nhưng nhờ sự đấu tranh và đồng lòng của bốn đạo Khuôn hội Pháp Bảo mà đài Quan Âm còn tồn tại đến ngày nay*”. Cụ Bùi Nhung Truyền pháp danh Tâm Thọ, người gốc Quảng Bình, là họ hàng của Ôn Trí Quang, cụ mất năm Đinh Sửu (1997), cụ bà là Hoàng Thị Thoàng pháp danh Quảng Cơ. Hai cụ hiện được ký linh tại chùa Pháp Bảo. Ngày nay, hầu như con cháu của cụ không còn ai ở Phan Thiết. Công đức tạo dựng và giữ gìn là do công đầu của cụ Truyền và các bác trong khuôn hội. Sau 1975, khuôn hội Pháp Bảo vẫn tiếp tục quản lý đài Quan Âm, nhưng sau này thì giao lại cho chùa Tỉnh hội coi sóc đến nay.

Cụ Bùi Nhung Truyền - Pháp danh Tâm Thọ

Tượng Quan Âm trên lầu Ông Hoàng

Nhắc đến tượng Bồ-tát Quan Thế Âm trên lầu Ông Hoàng chắc cũng không mấy ai còn nhớ. Vào năm 1973, một pho tượng Quan Âm cao 12 mét được xây dựng trên lầu Ông Hoàng, tượng hướng ra biển như bóng bà mẹ hiền luôn dõi theo và ngóng trông con về, như bảo hộ chở che cho người ngư dân an tâm bám biển ra khơi. Tượng được xây dựng bằng xi măng, nằm cách chùa Ngự Tứ Bửu Sơn khoảng 50 mét, gần khu vực bia tưởng niệm liệt sĩ hiện tại.

Theo lời kể trong hồi ký của ông Ngô Tấn Nghĩa, ngày diễn ra lễ an vị tượng Bồ-tát Quan Thế Âm có sự quang lâm chứng minh của quý Hòa thượng từ chùa Ấn Quang - Sài Gòn. Lễ lạc thành vô cùng trang nghiêm, long trọng với số lượng hàng ngàn Tăng Ni, Phật giáo đồ cùng tham dự. Thế nhưng, điều đáng tiếc là sau năm 1975, tôn tượng bị ông Bằng người Phú Hải (*xin được phép không nêu đích danh*) đặt chất nổ phá hủy tượng. Tuy nhiên, sự việc trên không phải được chỉ đạo từ một thế lực nào cả, mà lại là sự tự phát của cá nhân ông Bằng. Vì lý do đó, mà ngày nay không mấy người dân Bình Thuận biết đến sự tồn tại của pho tượng Bồ-tát Quan Âm này.

Phần "thủ" của pho tượng 12 mét trên lầu Ông Hoàng

Một phần mảnh vỡ của ngón tay tượng Quan Âm Bồ-tát

Bệ thờ Bồ-tát Quan Âm ở làng Xuân Hội

Chuyện không dừng lại, một thời gian sau, khi mọi chuyện lắng dần, ông Bảy Hoàn - chủ hăng nước đá lớn ở Phan Thiết và cũng là một đạo hữu có cảm tình với đạo Phật đã tình cờ phát hiện tượng tuy bị giật sập nhưng phần “thủ” của pho tượng vẫn còn nguyên. Do đó, ông đã thỉnh về thờ tại tư gia của mình ở số 55 Võ Thị Sáu, phường Bình Hưng. Hiện nay, phần “thủ” của pho tượng vẫn còn nguyên vẹn. Tuy nhiên, thế hệ cũ đã qua, người trẻ thì xuất ngoại, nên tương lai nếu ngôi gia bị “thay ngôi đổi chủ” thì chưa biết số phận của pho “thủ” Quan Âm sẽ ra sao.

Sự hi hữu hơn nữa là: theo lời kể của Thượng tọa Thích Nguyên Sắc - trụ trì chùa Bửu Sơn, những

ngày đầu mới về chùa, chiều mát Thượng tọa thường đi dạo ra sau núi, tình cờ phát hiện một số mảnh vỡ của pho tượng còn sót lại, cũng như vết tích phần đế của đài Quan Âm. Thượng tọa vô cùng hoan hỷ, nhặt hai mảnh vỡ của ngón tay đem về tôn trí ở chánh điện. Thượng tọa kể: *“Khi đó, Thầy phát nguyện sẽ tái thiết tượng Bồ-tát nhằm giữ gìn di tích, cũng như kiến tạo cảnh quang để thập phương chiêm bái”*. Tuy nhiên, từ nhiều nguyên nhân khách quan mà tâm nguyện khó thành. Vì vậy, Thượng tọa đã tạo dựng tượng Quan Âm bằng đá cao 10 mét trong khuôn viên chùa Bửu Sơn, cũng coi như phần nào giữ gìn lời nguyện hứa.

Ngày nay, tuy vết tích không còn, nhưng một số

bộ phận của pho tượng vẫn còn được giữ gìn. Có thể nói, pho tượng Bồ-tát Quan Âm trên lầu Ông Hoàng trong giai đoạn đó là một trong những pho tượng lớn, có chiều cao khá ấn tượng và được xây dựng ở một vị trí vô cùng đẹp.

Tượng Quan Âm ở Xuân Hội - Chợ Lầu

Làng Xuân Hội thị trấn Chợ Lầu, làng có số lượng lớn các gia đình tham gia hoạt động cách mạng, là cửa ngõ giữa trung tâm xã và vùng hoạt động ngoại biên. Những năm trước giải phóng, làng Xuân Hội thường xuyên chịu sự quan tâm đặc biệt của chính quyền Quốc gia, dẫn đến xảy ra nhiều mất mát, thương tâm làm gia tăng thêm sự bất an, khổ sở cho người dân nghèo vốn cơ cực một nắng hai sương. Chính vì lý do đó, với đạo tâm của người Phật tử, ông xã trưởng Nguyễn Văn Thiếp, ấp phó Trần Công Thành đã vận động bà con kiến tạo bệ thờ Bồ-tát Quan Thế Âm mong cầu được sự chở che, bảo hộ của Ngài, cầu nguyện cho xóm làng được bình yên, con dân được khỏe mạnh. Bệ thờ được ông Võ Đình Hòa pháp danh Thiện Thiên (sau này là Hộ tự chùa Phật học Chợ Lầu) trực tiếp thi công xây dựng.

Bệ thờ tọa lạc tại vị trí ngã ba đường của làng Xuân Hội, tạo thành một vòng xoay nhỏ phân luồng giao thông vô cùng đặc biệt. Được biết rằng, vị trí bệ thờ vốn dĩ được chính quyền cũ dự tính tạo lập vườn hoa, công viên nhỏ để cải tạo cảnh quan. Tuy nhiên, với sự tín tâm của bà con làng Xuân Hội mà mục đích đó được chuyển đổi thành nơi thờ trang nghiêm cho đến ngày nay. Bệ thờ cao khoảng 2 mét, tượng Bồ-tát cũng cao khoảng 1,5 mét khánh thành an vị ngày Rằm tháng Tư năm 1974. Tuy bệ thờ khá khiêm tốn nhưng vẫn giữ được sự trang nghiêm và là nơi kính ngưỡng của bà con Phật tử gần xa. Sau ngày đất nước giải phóng, cũng có nhiều ý kiến muốn tháo dỡ, di dời bệ thờ nhưng không được sự đồng thuận của bà con Phật tử. Công đầu trong việc bảo vệ là đạo hữu Phạm Khấu (nguyên thư ký Giáo hội xã - chùa Giáo Hội) và gia đình của cụ. Cho đến thời điểm hiện tại, hai người con của cụ Khấu là đạo hữu Phạm Thị Trang, Phạm Văn Công tiếp tục coi ngó, sửa soạn.

Thay lời kết

Các pho tượng Bồ-tát Quan Thế Âm “lộ thiên” được kể trên tại Bình Thuận không chỉ mang biểu tượng về sự từ bi chở che, ban vui cứu khổ của Phật giáo mà còn là nét đẹp tâm linh trong vẻ đẹp tự nhiên của vùng đất này. Sự đồng hành giữa Đạo pháp và Dân tộc, sự dung hợp hài hòa giữa triết học Phật giáo và tín ngưỡng dân gian đã thể hiện rất ráo tinh thần nhập thế của đạo Phật. Hy vọng rằng việc tìm hiểu về tín ngưỡng và tham quan các pho tượng này sẽ mang lại cho những người con Bình Thuận, những người yêu văn hóa có được những trải nghiệm tâm linh ý nghĩa và sâu sắc, đồng thời giúp họ hòa mình với vẻ đẹp thiên nhiên và tìm thấy sự bình an trong sự chở che và từ bi của Bồ-tát Quan Thế Âm.

Chúng con xin kính tri ân Thượng tọa Thích Nguyên Sắc, Thượng tọa Thích Quảng Huệ, Ni trưởng Thích nữ Như Hải, Đại đức Thích Quảng Thắng, Đại đức Giác Minh Vĩnh, Phật tử Định Ngọc, Nguyên Triều, Tịnh Bích, v.v... Quý tôn đức, quý đạo hữu đã chia sẻ nhiều thông tin quý giá để chúng con có thể xâu chuỗi, góp nhặt lại thành bài viết này, cũng như đã ghi lại những hình ảnh minh họa để người đọc được tường minh hơn.